

E-MODUL

VÝZKUMNÁ ORGANIZACE
A DUŠEVNÍ VLASTNICTVÍ

ÚVOD

Duševní vlastnictví je jedním z hlavních produktů činnosti výzkumných organizací, jelikož sem řadíme jak publikační, tak metodické či technologické výstupy. Rozumět tedy základní duševně-právní systematice by mělo patřit do výbavy každého, kdo se vědou zabývá – ať už z pohledu vědeckého či manažerského.

Práva duševního vlastnictví byla společně definována a tím i mezinárodně harmonizována již v Úmluvě o zřízení Světové organizace duševního vlastnictví (WIPO) z roku 1967.

V této Úmluvě se rozumí:

...

„duševním vlastnictvím“ práva

- k literárním, uměleckým a vědeckým dílům,*
- k výkonům výkonných umělců, zvukovým záznamům a rozhlasovému vysílání,*
- k vynálezům ze všech oblastí lidské činnosti,*
- k vědeckým objevům,*
- k průmyslovým vzorům a modelům,*
- k továrním, obchodním známkám a známkám služeb, jakož i k obchodním jménům a obchodním názvům,*
- na ochranu proti nekalé soutěži*

a všechna ostatní práva vztahující se k duševní činnosti v oblasti průmyslové, vědecké, literární a umělecké.

ZDROJ: Čl. 2 Úmluvy o zřízení Světové organizace duševního vlastnictví

V českém právu se ovšem užívá i dalších termínů, jakými jsou nehmotné statky či nehmotné věci. **Nehmotné statky** vycházejí z právní teorie, jakožto zastřešující pojem pro veškerá nehmotná práva, ať již typu pohledávek či právě duševního vlastnictví. Jelikož tento pojem není definován normativně přímo zákonem, jeho výklad je poměrně flexibilní. Oproti tomu nově zavedený pojem **nehmotných věcí** již vychází z úpravy v tzv. „novém“ občanském zákoníku z roku 2012. Původní úprava v českém soukromém právu znala pouze věci

hmotné, tedy fyzické, ovladatelné části reálného světa. Nyní však již o věci hovoříme v širším významu a práva duševního vlastnictví zde obecně můžeme zařadit také.

Věc v právním smyslu je vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí.

ZDROJ: § 489 občanského zákoníku

Můžeme ovšem narazit na typ práv, u nichž je obtížné je zařadit do kategorie věcí.

V oblasti autorského práva vnímáme autorské dílo jako ze své podstaty závislé na osobnosti autora, což naznačuje již samotný pojem *autorského* práva. Autorské dílo je tedy od osoby autora neoddělitelné a pohlížíme na něj jako na otisk autorovy osobnosti.

Dílo je v našem smyslu přímo emanací osobnosti tvůrce.

ZDROJ: Knap, K., Kunz, O.: Mezinárodní právo autorské. Praha: Academia, 1981

Je tedy nabíledni nepovažovat autorská práva za věci a tedy něco, co je rozdílné od osoby, ale za práva jiného, byť nesporně i majetkového charakteru. V pojmu nehmotného statku se s tímto omezením již nesetkáváme. Ač bychom jej nyní mohli považovat za archaický, stále nám ještě z užívání zcela nezmizí.

AUTORSKÉ PRÁVO

Autorská díla jsou neodmyslitelně spjata s oblastí výzkumu a vývoje, jelikož valná většina pokroku ve vědě je sdělována především formou **publikací – ať již článků či monografií**. Tyto texty jsou samozřejmě zástupci děl literárních, konkrétně slovesných. Autorská práva či práva autora ze zákona náleží osobě, která dílo vytvořila. Je tedy potřeba oddělovat osoby, které se spolupodílely na myšlence a daly tedy námět k vytvoření díla, od osob, které text napsaly. Pouze ve druhém případě jde o autory.

Již z pojmenování těchto práv je zřejmá těsná vazba k osobě autora. Autorská práva jsou totiž v kontinentální (evropské) právní tradici od osoby autora neoddělitelná. Přesněji se jedná o práva nepřevoditelná, bez ohledu na jejich charakter. Avšak přechod práv příkladně děděním u jejich majetkové části možný bezpochyby je. Historicky bývala majetková práva právy s běžnou vlastnickou dispozicí, a tedy byl možný i jejich převod, s čímž se setkáváme například v prvorepublikovém právu autorském. Osobnostní práva však převést ani poskytnout možné nebylo a nadále není. Autorská práva vždy náleží autorovi, ať už se jedná o práva majetková či práva osobnostní, a vždy pouze ve vztahu k objektivní existenci autorského díla. Autor je ve svých právech omezen, pouze pokud tak uvádí zákon. Obecně však můžeme říci, že ve vztahu ke třetím (dalším) osobám může autor majetková práva poskytnout formou licence, tedy oprávněním k užití díla či rozhodnutím o způsobu uplatnění práv osobnostních. Zjednodušeně řečeno se tedy autorských práv nelze vzdát či je třetí osobě prodat nebo darovat.

ZDROJ: Machů M.: Základní autorskoprávní aspekty v kontextu lékařských publikací. Anest. intenziv. Med., 2022;33(1)

Autorská práva proto nikdy nevztahujeme k obsahu díla, tedy k myšlence, kterou dílo vyjadřuje, či informaci, kterou dílo sděluje. **Vhodné je tedy spojení autorskoprávní ochrany a průmyslově-právní ochrany k jejich souběhu**, kdy například technickou myšlenku popíšeme v článku a autorství máme k samotnému textu, zatímco o patent žádáme k informaci, kterou článek podává.

PRÁVO PRŮMYSLOVÉHO VLASTNICTVÍ

Do oblasti práva průmyslového vlastnictví nám spadají instituty ochrany, které mají hlavní smysl užití především v souvislosti s podnikáním. Toto je důležité mít na paměti již kvůli terminologii, která se nám ve výzkumných organizacích může jevit nepatřičná. Typickým příkladem může být pojem podnikových vynálezů (viz níže).

Lze říci, že do této skupiny práv spadá takřka vše, co není právem autorským. Typicky se zde setkáváme s **patenty na vynálezy, užitnými vzory, průmyslovými vzory, ochrannými známkami, označeními původu, zeměpisnými označeními** či dnes již neužívanými **topografiemi polovodičových výrobků**. Součástí průmyslového vlastnictví však může být také **obchodní tajemství a know-how**, které jím můžeme chránit.

Z pohledu výzkumné organizace bude středem zájmu typicky ochrana patentem.

Patenty jsou práva, která nám mohou být udělena k námi vytvořeným vynálezům. Samotná pozitivní definice toho, co je vynálezem, dnes již v zákonné úpravě nezaznívá. Byť jsme se s ní setkávali v minulosti.

...vyřešení technického problému, které je nové a znamená ve srovnání se světovým stavem techniky pokrok, projevující se novým nebo vyšším účinkem.

ZDROJ: zák. č. 84/1972 Sb., o objevech, vynálezech, zlepšovacích návrzích a průmyslových vzorech (NEÚČINNÝ A NAHRAZENÝ)

Vynálezy tedy máme vymezeny pouze negativně s tím, že za ně nepovažujeme vybrané předměty jako estetické výtvořky či objevy.

K ochraně estetických výtvořů nám totiž slouží průmyslové vzory, které jsou samostatným institutem průmyslově-právní ochrany a k objevům bývala dříve udělována objevitelská osvědčení, leč ta už aktuální právní úprava nezná. Dodnes z nich však plyne mezi veřejností mylný dojem, že mohou být objevy předmětem patentů.

KNOW-HOW

Úplné a přesné vymezení tohoto pojmu je zřejmě nemožné. Šíře uvedeného pojmu je podle výkladu různých autorů velmi rozdílná. Německá skupina Mezinárodní obchodní komory v roce 1958 například ve vztahu k tomuto pojmu uvádí, že jde o zákonem nechráněné vynálezecké výkony, výrobní postupy, konstrukce a ostatní, techniku obohacující výkony. Jiný zdroj¹ uvádí, že pod tímto pojmem rozumíme souhrn speciálních znalostí a zkušeností v jakékoliv oblasti výrobní, zemědělské, obchodní a podobně, umožňující provést určitý konkrétní úkol rychle a s nejmenším vynaložením sil a energie. Mohou to být výrobní tajemství, receptury, formule, technické informace a dokumentace nutné k výrobě určitého výrobku nebo na využití některého technologického procesu nejvhodnějším způsobem. Jsou to výsledky pokusů, praxe a zkoušek, které umožňují tomu, kdo je získal, vyrábět nebo obchodně poskytovat něco, co by jinak buď vůbec poskytovat nemohl, nebo ne tak přesně a ekonomicky.

Podle jiných autorů² může být know-how chápáno jako odborná znalost, poznatek, zkušenost, zručnost a schopnost získaná jako výsledek výzkumu, vývoje, pokusů, zkoušek, provozu a praxe (například ve výrobě, vědě, technice, obchodě, ekonomice, financování, personalistice, sociologii, právu, pedagogice, ekologii a podobně), která má určitou hodnotu, využívá se nebo je možno ji využít, je přístupná jen omezenému okruhu odborníků, nebyla zveřejněná a není chráněná příslušným ochranným dokumentem (například patentem, průmyslovým vzorem, užitným vzorem a podobně).

Know-how nezahrnuje jen výkresy, projekty, návody, pracovní a výrobní postupy, různé zprávy, rozborů, expertízy a podobné písemné záznamy, ale i všechny výrobní, provozní a jiné poznatky, zkušenosti, znalosti, zručnosti a schopnosti jakéhokoliv druhu bez ohledu na to, zda se zachytily písemně (know-how v písemné formě), anebo vyplývají z poznatků, znalostí, zkušeností, zručností a schopností odborných pracovníků (know-how bez písemné formy) a odevzdají se přímo odběrateli – například osobně při zaškolení a podobně (takzvané show-how).

V praxi se nyní často užívá definice tohoto pojmu uvedená v takzvaných blokových výjimkách Evropské unie týkajících se know-how, které jsou v českém právním řádu promítnuty Vyhláškou Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže č. 199/2001. Pro účely nařízení je know-

¹ Borský, E. Licenční smlouva a její význam v mezinárodním obchodě. Úřad pro patenty a vynálezy. Praha 1970

² Vyparina, S. Sborník k celostátní konferenci – Právo průmyslového vlastnictví v praxi. 1992

how charakterizováno jako soubor technických informací, které jsou **tajné, podstatné a vhodnou formou identifikovatelné**.

Pojem „**tajné**“ znamená, že know-how, jako soubor nebo v přesném složení a seřazení jednotlivých částí, není všeobecně známé nebo snadno dostupné, takže část jeho hodnoty spočívá v náskoku, který uživatel licence získá, když je mu know-how zprostředkováno. Neznamená to ovšem, že jednotlivé části know-how by měly být zcela neznámé a nedosažitelné mimo obchod prodejce licence.

„**Podstatné**“ znamená, že know-how zahrnuje informace, které jsou důležité pro celý výrobní proces nebo podstatnou část, nebo výrobek či službu, nebo pro jejich vývoj, a vylučuje informace, které jsou nedůležité. Know-how musí být tedy užitečné, to znamená, že lze logicky očekávat, že datem uzavření dohody se zlepší soutěžní postavení uživatele licence například tím, že mu pomůže při vstupu na nový trh nebo mu poskytne výhody v soutěži s jinými výrobci nebo těmi, kdo poskytují služby, kteří nemají přístup k licenčnímu tajnému know-how či jinému srovnatelnému tajnému know-how.

„**Identifikovatelné**“ znamená, že know-how je popsáno nebo zaznamenáno takovým způsobem, že je možné ověřit, zda splňuje požadavky tajnosti a podstatnosti a zajišťuje uživateli licence, že není nezákonně omezován ve využívání své vlastní technologie. Aby bylo identifikovatelné, může být know-how stanoveno buď v licenční dohodě, nebo ve zvláštním dokumentu nebo zaznamenáno jakoukoli jinou vhodnou formou nejpozději při převodu know-how či hned poté za předpokladu, že zvláštní dokument nebo jiný záznam je k dispozici, je-li třeba.

Jiné pokusy o vymezení tohoto pojmu zdůrazňují například to, že jde o praktické poznatky, které plynou ze znalostí, zkušeností a testování majitele. Nebo se zdůrazňují či upřednostňují poznatky technologické či informační povahy a předpoklady pro zvládnutí hospodářské činnosti, případně expertní znalosti, které jsou nezbytné k dosažení žádoucích výsledků a nejsou běžně k dispozici.

Jedná se o poznatky mající svůj technologický, ekonomický a právní obsah, odlišitelné od znalostí obvyklé „pracovní síly“. Mohou to být nezřejmé koncepty, formuláře, software, technické informace, ale i řada naprosto jiných poznatků velmi heterogenního charakteru, které však vždy zajišťují alespoň potenciální konkurenční výhodu na trhu pro jejich majitele.

CO PŘÍSLUŠÍ ORGANIZACI?

V oblasti duševního vlastnictví pracujeme s dnes již poměrně dobře zažitými pojmy **zaměstnaneckého díla** a **podnikových vynálezů**. Méně známé je však již to, co přesně pod tyto pojmy můžeme řadit.

Zaměstnanecká díla jsou autorská díla, a tedy předměty autorského práva, které vytvořili zaměstnanci organizace v rámci své pracovní činnosti. Typicky nám sem budou spadat například vysokoškolská skripta, jelikož pracovní povinností akademiků je vytvářet podlohy pro výuku. Nebo vědecké texty, v nichž se shrnují výsledky výzkumu, který byl v organizaci realizován.

Podnikové vynálezy jsou technická řešení, která vytvořili zaměstnanci organizace v rámci své pracovní činnosti. Jednat se bude především o nové technické myšlenky, kterých dosáhli výzkumníci organizace v souvislosti s jejich vědeckou prací v organizaci. Pod režim podnikových vynálezů můžeme nezřídka zařadit i technické know-how, kterého bylo výzkumníky dosaženo. Zde je třeba připomenout, že vynálezy nejsou definovány jejich patentovatelností, ale pouze tím, že se jedná o věci, které nejsou zákonem z definice vynálezů vyloučeny. Jedná se tak o množinu velmi širokou.

Situaci nám zde z určitého pohledu usnadňují granty a dotace, jelikož v nich máme konkrétní řešitele uvedeny a „v nich“ je i zaměstnáváme. Je tedy snadné rozlišit, zda se o zaměstnanecká díla či podnikové vynálezy jedná. Jsou-li vykázaný jako výsledky projektu, který je řešen v organizaci, a původci jsou zaměstnanci organizace, bude se jednat o předměty duševního vlastnictví v dispozici této organizace.

Každá mince má však dvě strany a často může docházet k tomu, že nás řešení projektů vede k výstupům s nízkou hodnotou jen proto, aby byly včas uvedeny v monitorovacích či jiných zprávách, patentovány a publikovány, byť mohou mít hodnotu významně vyšší, pokud by byly dále rozpracovány a nezveřejněny příliš brzy.

CO PŘÍSLUŠÍ ZAMĚSTNANCI?

Zjednodušeně lze říci, že zaměstnanci patří to, co nespadá do dispozice organizace, jak bylo uvedeno výše. Častým argumentem vědců je například to, že něco vytvořili mimo pracovní dobu, a proto jsou výsledky jejich. Všimněme si ale, že zákon v případě zaměstnaneckých děl ani podnikových vynálezů o pracovní době nehovoří.

(1) Vytvořil-li původce vynález ke splnění úkolu z pracovního poměru, z členského nebo jiného obdobného pracovněprávního vztahu k zaměstnavateli, přechází právo na patent na zaměstnavatele, není-li smlouvou stanoveno jinak.

ZDROJ: § 9 zákona o vynálezech a zlepšovacích návrzích

(1) Není-li sjednáno jinak, zaměstnavatel vykonává svým jménem a na svůj účet autora majetková práva k dílu, které autor vytvořil ke splnění svých povinností vyplývajících z pracovněprávního nebo služebního vztahu. Takové dílo je zaměstnaneckým dílem.

ZDROJ: § 58 autorského zákona

Hranici bychom tedy měli hledat jinde, jelikož akademici a akademičky často připravují publikace dokonce v době letní dovolené, která je zvykově určena k „času na psaní“.

Zaměstnanci vždy přísluší práva osobnostní. V případě autorských děl mezi ně řadíme mimo jiné právo osobovat si autorství (rozhodovat o tom, zda a jak má být autor u díla uveden a také vylučující tzv. připisování) či bránit úpravám díla, které by hodnotu díla snižovaly (právo na autorský dohled). U práv průmyslových se zde jedná o právo být uveden jako původce – tedy ten, kdo vytvořil vynález nebo ten, kdo vytvořil design.

Majetková práva, jakožto práva, která umožňují daný předmět užívat a tedy rozmnožovat, licencovat či prodávat, **náleží zaměstnanci pouze v případě, že výsledek své tvůrčí práce vytvořil mimo pracovní činnost pro zaměstnavatele.** Typicky se bude jednat o publikace z jiné oblasti, než které se věnuje u zaměstnavatele. Patří sem však také výsledky, které přesahují rozsah práce, který můžeme s ohledem na jeho pracovní úvazek od zaměstnance vůbec požadovat.

ŠKOLNÍ DÍLA, VYNÁLEZY A SPECIFICKÉ POSTAVENÍ STUDENTA

V případě prací studentů se lze setkat s mylným dojmem, že jejich výstupy náleží bez dalšího vysoké škole. Pravda je však této představě významně vzdálená, a naopak je daleko přesnější říci, že to, co vytvoří student, patří studentovi. Zatímco zaměstnanec je vůči zaměstnavateli (například akademik vůči vysoké škole) v poměrně slabém postavení, **student je vůči vysoké škole v postavení silném**, jelikož úkolem vysoké školy je předávat vědění studentovi, nikoli „brát“ studentovi výsledky jeho činnosti.

Toto je samozřejmě určité zjednodušení, jelikož vysoká škola má stále právo užívat studentská autorská díla, která vznikla z popudu školy a jsou tedy nutná k úspěšnému ukončení studia. Může je ovšem používat pouze pro svou vnitřní potřebu – pro výuku a další vědecké bádání. Co jistě nemůžeme za vnitřní potřebu školy považovat, je například publikování takovýchto školních děl.

V případě, kdy škola má zájem na publikaci studentského díla, musí si sjednat se studentem licenci, na jejíž poskytnutí má za podmínek obvyklých i ze zákona právo. Není však možné tento krok přeskočit či ignorovat.

Velký pozor si ovšem musíme dát na rozlišení autorských děl od jiných tvůrčích výstupů, jako jsou například studentem vytvořená technická řešení. **Zákon totiž pojem školního či studentského vynálezu vůbec nezná a právo k takovému vynálezu svědčí pouze studentovi**. Aniž by student vysoké školy postoupil práva na patent, nelze například podat přihlášku vynálezu. Opět tedy musíme se studentem sjednat smlouvu o převodu práva či poskytnutí výhradní licence s právem usilovat o získání patentu. Oproti školnímu dílu je však tento převod nebo licence nenárokový.

V případě, kdy je spoluautorem nebo spolupůvodcem zaměstnanec vysoké školy, stává se dílo či vynález předmětem spoluvlastnictví, kdy vysoká škola disponuje pouze částí práv v rozsahu, v jakém se na tvorbě podílel tento zaměstnanec.